

Joanna Skibska
Akademia Techniczno-Humanistyczna
w Bielsku-Białej

DZIECKO ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI (SPE) W PRZEDSZKOLU I SZKOLE – ZMIANY SYSTEMOWE

- *Dlaczego ja jestem inny? Spójrz na mnie!*
- *Patrzę na Ciebie i wiem co widzisz? Widzę dwoje oczu, takie jak moje, nos, a tu... dwoje uszu, i popatrzymy co jeszcze?*
- *Dwie ręce?*
- *Tak jest! Zamknij oczy, nie myśl o tym co widzisz. Powiedz co czujesz?*
- *Serce!*
- *Chodź tu...*
- *Twoje serce!*
- *Widzisz, JESTEŚMY TACY SAMI!*

Edgar Rice Burroughs

Kształcenie dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE) w przedszkolu i szkole ogólnodostępnej wymaga właściwej organizacji i zmian dotychczasowego funkcjonowania placówek oświatowych oraz niezbędnych nakładów finansowych. Jednak gwarancją wprowadzenia zmian jest przede wszystkim zaangażowanie, osób pracujących z dzieckiem na poziomie placówki, w podejmowanie nowych działań wynikających z rozporządzeń MEN, ponoszenie odpowiedzialności za edukację i wychowanie, a także wielospecjalistyczne wsparcie. Przedszkole i szkoła muszą otworzyć się na indywidualność dziecka oraz respektować jego możliwości i potrzeby, by wspierać je w pokonywaniu trudności oraz wzbudzać wiarę we własne siły, aby każde dziecko ze SPE mogło powiedzieć: „jestem taki sam”.

Kształcenia uczniów ze SPE – regulacje prawne – zmiany systemowe

System oświaty jest złożoną strukturą elementów, stanowiącą spójną całość, umożliwiającą właściwe działanie i zarządzanie nim w taki sposób, by zapewnić realizację prawa dzieci i młodzieży do kształcenia, wychowania i opieki dostosowanej do wieku i osiągniętego rozwoju¹. W związku z tym, modyfikowanie syste-

¹ J. Głodkowska, *Model kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – różnice nie mogą dzielić*, [w:] *Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, cz. 1, MEN, Warszawa 2010, s. 34.

mu edukacji to zadanie złożone i trudne. Konstrukcja systemu kształcenia ma zapewnić optymalną realizację celu podstawowego, czyli umożliwić kształcenie wszystkim uczniom w odpowiednio zorganizowanych i dostosowanych warunkach, z uwzględnieniem wspomagania rozwoju jednostki. Na proces ten składają się działania, dzięki którym²:

- dzieci rozwijające się wolniej mają szansę dogonić swoich rówieśników, mogą korzystać ze szkolnej edukacji oraz lepiej funkcjonować w sytuacjach życiowych;
- dzieci rozwijające się nieharmonijnie mają możliwość osiągnięcia harmonijnego rozwoju, dzięki czemu będą lepiej radzić sobie w szkole oraz w życiu codziennym;
- dzieci mieszczące się w szeroko pojętej *normie* są w stanie ujawnić drzemiące w nich pokłady zdolności i sprawności;
- dzieci zdolne mogą rozwijać swoje wrodzone predyspozycje i osiągać sukcesy.

Indywidualne spojrzenie i traktowanie każdego dziecka jest gwarantem optymalnego rozwoju jednostki oraz opanowania przez nią podstawy programowej. Takie podejście zapewni, że najważniejsze staną się cechy i umiejętności dziecka, dzięki którym znajdzie ono swoje miejsce w społeczeństwie. Istotne będzie również to, by miało ono szansę modyfikowania działań w taki sposób, by były one dostosowane do jego ograniczeń i predyspozycji, stąd będzie mogło realizować oraz opanowywać zastępcze i nowe schematy funkcjonowania, a przede wszystkim rozwijać umiejętności na miarę swoich możliwości.

Wdrażane stopniowo zmiany systemowe mają na celu indywidualny rozwój każdego dziecka na miarę jego indywidualnych potrzeb i predyspozycji, a w przypadku dzieci niepełnosprawnych – tworzenia warunków pełnej integracji społecznej, które pozwolą tym dzieciom „w ich środowisku (w rodzinie, w szkole, w grupie rówieśniczej, w środowisku lokalnym) [...] pomyślnie rozwijać się oraz bawić, uczyć i uprawiać różne rodzaje działalności [...] wspólnie z dziećmi pełnosprawnymi”³. Tworzenie w przedszkolach i szkołach odpowiednich warunków kształcenia i wychowania dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, powinno być także nastawione na pragnienie odnoszenia przez nie sukcesu, zawierania przyjaźni i bycia uznawanym w grupie rówieśniczej. Właściwa organizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej powinna natomiast służyć łagodzeniu skutków zaburzeń i dysfunkcji rozwojowych. Dzięki temu dziecko ze SPE będzie mogło rozwijać się we właściwym dla siebie tempie oraz zaspokajać swoje potrzeby. Hulek podkreśla, że pełna integracja „wyraża się [...] w wzajemnym stosunku pełnosprawnych i niepełnosprawnych, w którym respektowane są te same prawa [...] i w których stwarzane są dla obu grup identyczne warunki maksymalnego, wszechstronnego rozwoju. Integracja pozwala więc osobie niepełnosprawnej być

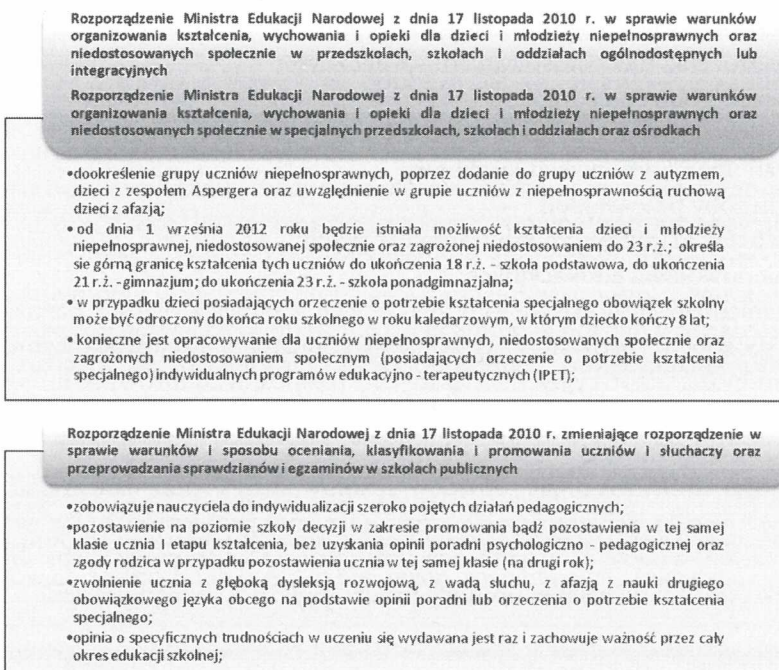
² E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *Zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze dla dzieci, które rozpoczynają naukę szkolną*, Wydawnictwo Edukacja Polska, Warszawa 2009, s. 24.

³ A. Maciarz, *Uczniowie niepełnosprawni w szkole masowej*, WSiP, Warszawa 1992, s. 12–13.

sobą wśród innych. Integracja w takim znaczeniu może mieć zastosowanie do wszystkich sfer życia jednostki²⁴.

Od 1 września 2009 roku przedszkola i szkoły rozpoczęły realizację nowej Podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego. W tym też roku Ministerstwo Edukacji Narodowej opracowało projekt zmian dotyczących kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, których głównym założeniem stało się zapewnienie pomocy psychologiczno-pedagogicznej, nastawionej na wielospecjalistyczną diagnozę oraz indywidualizację pracy z dzieckiem, z uwzględnieniem jego potrzeb i możliwości. Minister Edukacji Narodowej 17 listopada 2010 roku podpisała sześć (schemat 1., na którym nie ujęto Rozporządzenia z dnia 17 listopada 2010 r. dotyczącego ramowego statutu publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym publicznych poradni specjalistycznych) z ośmiu rozporządzeń dotyczących kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Kształcenie uczniów niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym będzie odbywało się na mocy tych rozporządzeń od 1 września 2011 roku w przedszkolach, gimnazjach i placówkach specjalnych, natomiast od 1 września 2012 roku w szkołach podstawowych i ponadgimnazjalnych.

Schemat 1. Zestawienie rozporządzeń MEN oraz wynikających z nich zmian, które dotyczą kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

⁴ A. Hulek, *Świat ludziom niepełnosprawnym*, Wydawnictwo PTWzK, Warszawa 1992, s. 13.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie udzielania i organizacji pomocy psychologicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach

- pomoc psychologiczno - pedagogiczna w przedszkolu, szkole i placówce polega na rozpoznawaniu możliwości psychofizycznych oraz rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi;
- nie określa się dolnej granicy liczby uczestników zajęć, zajęcia rozwijające uzdolnienia do 5 uczniów, zajęcia dydaktyczno - wyrównawcze do 8 uczniów, zajęcia korekcyjno - kompensacyjne do 5 uczniów, zajęcia logopedyczne - do 4 uczniów; zajęcia socjoterapeutyczne oraz inne zajęcia o charakterze terapeutycznym - do 10 uczniów;
- planowanie i koordynowanie udzielania pomocy psychologiczno - pedagogicznej w przedszkolu, szkole i placówce należy do zadań ZESPÓŁU powoływanego przez dyrektora;
- ZESPÓŁ opracowuje dla uczniów, z wyjątkiem ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, Kartę Indywidualnych Potrzeb Edukacyjnych oraz Plan Działań Wspierających;

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno - pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych

- doprecyzowuje zadania poradni;
- usuwa szczegółowe wskazanie katalogu spraw, w których poradnia wydaje opinie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie rozporządzeń MEN z dnia 17 listopada 2010 r.

Zgodnie z tymi rozporządzeniami dzieci ze SPE będą miały zagwarantowaną organizację kształcenia na każdym etapie edukacji. Natomiast pomoc psychologiczno-pedagogiczna ma mieć dwutorowy przebieg. Z jednej strony udzielana będzie uczniowi i polegać ma na rozpoznawaniu oraz zaspokajaniu jego indywidualnych potrzeb rozwojowo-edukacyjnych oraz rozpoznawaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia, wynikających w szczególności:

- z niepełnosprawności;
- z niedostosowania społecznego;
- z zagrożenia niedostosowaniem społecznym;
- ze szczególnych uzdolnień;
- ze specyficznych trudności w uczeniu się;
- z zaburzeń komunikacji językowej;
- z choroby przewlekłej;
- z sytuacji kryzysowych lub traumatycznych;
- z niepowodzeń edukacyjnych;
- z zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czas wolnego, kontaktami środowiskowymi;
- z trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą.

Z drugiej strony ma objąć rodziców uczniów ze SPE oraz nauczycieli z nimi pracujących w celu wspierania ich w rozwiązywaniu problemów wychowawczo-dydaktycznych, a także rozwijaniu ich umiejętności wychowawczych, aby podnieść efektywności udzielanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej⁵.

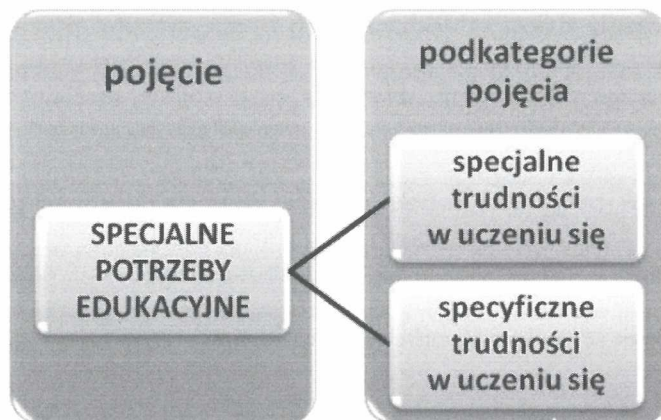
⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie udzielania i organizacji pomocy psychologicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.

Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – terminologia

Termin „uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi” po raz pierwszy został użyty w raporcie Mary Warnock w 1978 roku⁶. Autorka zwraca uwagę na istnienie w tym pojęciu dwóch podkategorii (schemat 2.) – specjalnych trudności w uczeniu się oraz specyficznych trudności w uczeniu się.

Schemat 2. Podkategorie pojęcia specjalnych potrzeb edukacyjnych wg Warnock

Źródło: opracowanie własne na podstawie Warnock, *Special...*

Specjalne trudności w uczeniu się odnoszą się do uczniów z zaburzeniami i odchyleniami rozwojowymi o różnej etiologii, którzy wymagają specjalnego organizowania procesu edukacyjnego. Do grupy tej zaliczamy: dzieci niewidome, niedowidzące, niesłyszące, niedosłyszące, z chorobą przewlekłą, z zaburzeniami psychicznymi, z niepełnosprawnością ruchową, z niepełnosprawności intelektualną, z autyzmem, uczniów niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem oraz uzależnionych i z zaburzeniami zachowania. Natomiast *specyficzne trudności w uczeniu się* odnoszą się do uczniów w normie intelektualnej, charakteryzujących się specyficznym funkcjonowaniem poznawczo-percepcyjnym, co stanowi przyczynę trudności w uczeniu się⁷.

Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi to taki, którego potrzeby wynikają z zaburzeń lub deficytów rozwojowych, u podstaw których leżą trudności w nabywaniu wiedzy i umiejętności, ale także taki, którego potrzeby wynikają z wysokiego potencjału intelektualnego, ciekawości świata, szeroko pojętych zainteresowań ogólnych lub ściśle określonych, rozwiniętych umiejętności poznaw-

⁶ M. Warnock, *Special Educational Needs. Report of the Committee of Enquiry into the Education of Handicapped Children and Young People*, Her Majesty's Stationery Office, London 1978.

⁷ J. Głodkowska, *Model...*, s. 43.

czych, samodzielnego myślenia i uwagi, co stanowi fundament pracy i pasji do nauki ucznia zdolnego i uzdolnionego.

Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (zgodnie z nowymi rozporządzeniami MEN) to dzieci:

– posiadające orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego – uczniowie niepełnosprawni (w rozumieniu prawa oświatowego) oraz uczniowie niedostosowani społecznie lub zagrożeni niedostosowaniem;

– posiadające orzeczenie innego typu (o potrzebie indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego lub potrzebie indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży) lub opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej;

– bez orzeczenia lub opinii, u których rozpoznanie specjalnych potrzeb edukacyjnych zostało dokonane na poziomie przedszkola, szkoły lub placówki oświatowej.

Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, którzy mogą uczestniczyć w procesie kształcenia i wychowania w warunkach przedszkola lub szkoły masowej (schemat 3.), stanowią bardzo różnorodną grupę.

Schemat 3. Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

UCZNIOWIE NIEPEŁNOSPRAWNI	<ul style="list-style-type: none"> • intelektualnie; • niedosłyszający, niesłyszający; • niedowidzący, niewidzący; • niepełnosprawni ruchowo; w tym z afazją; • z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera; • ze sprzężeniami;
UCZNIOWIE PRZEWELEKLE CHORZY	<ul style="list-style-type: none"> • z wadami serca; • z cukrzycą; • z padaczką;
UCZNIOWIE Z ZABURZENIAMI PSYCHICZNYMI	<ul style="list-style-type: none"> • zaburzenia typu schizofrenia; • zaburzenia nastroju (afektywne), np. depresja; • zaburzenia nerwicowe, np. fobia szkolna;
UCZNIOWIE Z ZABURZENIAMI ZACHOWANIA I EMOCJI	<ul style="list-style-type: none"> • dziecko niedostosowane społecznie lub zagrożone niedostosowaniem społecznym; • dziecko z Zespołem Nadpobudliwości Psychoruchowej i Deficytem Uwagi - ADHD; • dziecko z nadpobudliwością psychoruchową - ADD;
UCZNIOWIE ZE SPECYFICZNYMI TRUDNOŚCIAMI W UCZENIU SIĘ	<ul style="list-style-type: none"> • z dysleksją rozwojową; • z dysortografią; • z dysgrafią; • z dyskalkulią;
UCZNIOWIE ZDOLNI I UZDOLNIENI	<ul style="list-style-type: none"> • dziecko posiadające wybitne zdolności ogólne; • dziecko z uzdolnieniami kierunkowymi, np. matematycznymi.

Procedury dotyczące kształcenia dzieci ze SPE w przedszkolu i szkole

Rozpoznanie specjalnych potrzeb edukacyjnych u dziecka uczęszczającego do przedszkola i szkoły (lub innej placówki oświatowej), warunkuje uruchomienie odpowiedniej procedury wynikającej z rodzaju orzeczenia, opinii lub rozpoznania dokonanego na poziomie placówki, do której uczęszcza dziecko. W związku z tym, specjaliści i nauczyciele tworzący zespół wielodyscyplinarny⁸ opracowują dla dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi odpowiednio dostosowaną ofertę edukacyjną lub edukacyjno-terapeutyczną, postępowanie może mieć więc dwójaki przebieg (na schematach 4. i 6. ciemniejszym odcieniem szarości zaznaczono elementy różnicujące przebieg kształcenia uczniów ze SPE).

Pierwsza ścieżka (schemat 4.) realizowana jest w pracy z uczniem posiadającym orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, zgodnie z którą zespół dokonuje rozpoznania specjalnych potrzeb edukacyjnych w formie *wielospecjalistycznej oceny* poziomu funkcjonowania dziecka, z uwzględnieniem jego mocnych i słabych stron.

Schemat 4. Etapy pracy z dzieckiem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi posiadającym orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie rozporządzeń MEN

„Wielospecjalistyczna ocena poziomu funkcjonowania ucznia jest podstawą opracowania indywidualnego programu [...], powinna więc zawierać takie informacje, które umożliwiają jego prawidłowe skonstruowanie, dostosowanie do wy-

⁸ D.D. Smith, *Pedagogika specjalna*, t. I, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 99.

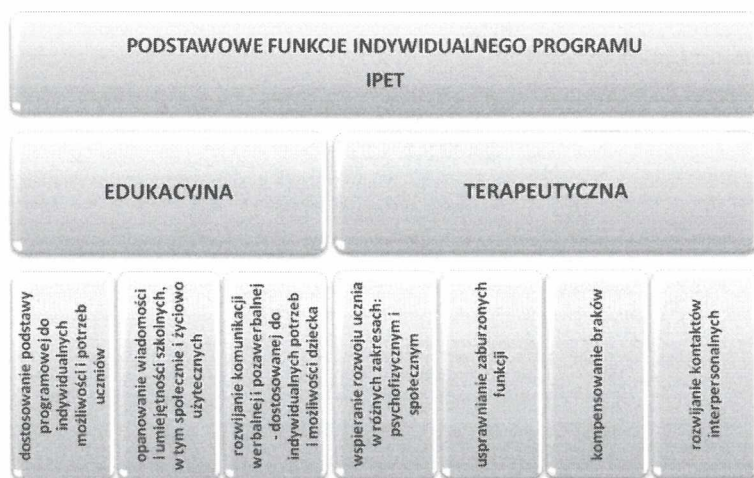

magań rozporządzenia oraz potrzeb i możliwości ucznia”⁹. Postępowanie diagnostyczne obejmuje działania wstępne oraz monitorujące. Diagnoza wstępna ma na celu pozyskanie szeroko pojętej wiedzy na temat dziecka, z uwzględnieniem jego psychofizycznych możliwości oraz indywidualnych potrzeb rozwojowo-educacyjnych. Rozpoznanie monitorujące to z kolei szereg czynności skierowanych na dokonanie oceny efektywności podjętych oraz nastawionych na planowanie dalszego wsparcia działań.

Kolejny etap to ustalenie przyczyn trudności rozwojowo-educacyjnych, prognoz rozwojowych oraz określenie specjalnych potrzeb educacyjnych z uwzględnieniem dostosowania otoczenia dziecka. Od trafności określenia przyczyn i prognoz rozwojowych zależeć będzie doprecyzowanie jego potrzeb i zaplanowanie wsparcia na terenie placówki – przedszkola i szkoły.

Następnym krokiem jest opracowanie indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego, tzw. IPET-u, który łączy w sobie dwie funkcje: edukacyjną i terapeutyczną (schemat 5.).

Schemat 5. Podstawowe funkcje indywidualnego programu

Źródło: opracowanie własne

W zakresie funkcji edukacyjnej, indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny stanowi adaptację podstawy programowej do indywidualnych możliwości dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, z jednoczesnym zagwarantowaniem mu opanowania wiadomości i umiejętności przewidzianych programem na danym etapie kształcenia, ze szczególnym zwróceniem uwagi na te, które są społecznie i życiowo użyteczne. Funkcja terapeutyczna programu powinna

⁹ B. Bonisch, L. Klaro-Celej, J. Marszycka-Sucheka i in., *ABC konstruowania indywidualnych programów edukacyjnych*, MSCDN, Płock 2007, s. 11.

przejawiać się w działaniach nastawionych na wspieranie i stymulowanie rozwoju ucznia, z uwzględnieniem sfery emocjonalnej i interpersonalnej dziecka.

Rozpoczynając opracowywanie indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego, należy pamiętać, że *część edukacyjna* jest tworzona przez wszystkich nauczycieli i specjalistów pracujących z dzieckiem, we współpracy z rodzicami, w oparciu o wielospecjalistyczną ocenę funkcjonowania ucznia. *Część terapeutyczną* konstruują natomiast specjaliści na podstawie przeprowadzonej specjalistycznej diagnozy, w wyniku której organizowana jest różnego rodzaju terapia, np. logopedyczna, pedagogiczna, ruchowa, socjoterapia, psychoterapia. Stanowi ona integralną część indywidualnego programu edukacyjnego¹⁰.

Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny (IPET) powinien zawierać następujące elementy¹¹:

1. metryczkę (dane o uczniu);
2. rozpoznanie z orzeczenia (mocne strony dziecka, cechy niekorzystne);
3. rozpoznanie wynikające z wielospecjalistycznej oceny;
4. rodzaj i zakres zintegrowanych działań nauczycieli i specjalistów, w tym

w przypadku:

- ucznia niepełnosprawnego – zakres działań o charakterze rewalidacyjnym;
  - ucznia niedostosowanego społecznie – zakres działań o charakterze resocjalizacyjnym;
  - ucznia zagrożonego niedostosowaniem społecznym – zakres działań o charakterze socjoterapeutycznym;
5. zakres dostosowania wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia, w oparciu o podstawę programową;
  6. dostosowanie sposobu sprawdzania wiadomości i oceniania;
  7. formy i metody pracy z uczniem;
  8. formy, sposoby, okres oraz wymiar godzin udzielonej pomocy psychologiczno-pedagogicznej ustalonej przez dyrektora;
  9. działania wspierające rodziców uczniów oraz zakres współdziałania z poradniami, placówkami doskonalenia nauczycieli oraz innymi instytucjami;
  10. zajęcia rewalidacyjne oraz inne zajęcia odpowiednie ze względu na indywidualne potrzeby rozwoju i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne dziecka;
  11. sposoby ewaluacji i modyfikacji programu;

¹⁰ B. Bonisch, L. Klaro-Celej, J. Marszycka-Suchocka i in., *ABC...*, s. 6.

¹¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych; Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz ośrodkach.

12. informację o zatwierdzeniu IPET przez zespół, datę i podpis osoby przygotowującej program, zatwierdzenie przez dyrektora, podpis rodzica/prawnego opiekuna.

Konstruując IPET powinniśmy pamiętać o tym, że jego skuteczność i efektywność zależy od¹²:

– prawidłowo przeprowadzonego rozpoznania możliwości i ograniczeń ucznia;

– trafnie określonych celów;

– prawidłowo zaprojektowanych procedur osiągania celów;

– „przenikania” części terapeutycznej programu do części edukacyjnej;

– współpracy nauczycieli, specjalistów i rodziców na poziomie;

– rozpoznawania specjalnych potrzeb edukacyjnych;

– formułowania i realizacji programu.

Opracowany IPET precyzyjnie określa sposób prowadzenia zajęć obowiązkowych, dodatkowych i nadobowiązkowych, co z kolei ma wpływ na zaplanowanie przez nauczyciela pracującego z dzieckiem ze SPE działań oraz rozwiązań metodycznych, w tym dostosowanie wymagań edukacyjnych.

Kolejnym bardzo ważnym etapem kształcenia uczniów ze SPE jest ocena efektywności udzielonej mu pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Na podstawie ponownej wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia, dokonujemy weryfikacji specjalnych potrzeb edukacyjnych oraz modyfikacji indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego.

Druga ścieżka (schemat 6.) realizowana jest w pracy z dzieckiem posiadającym inne orzeczenie, opinię lub gdy rozpoznanie specjalnych potrzeb edukacyjnych zostanie dokonane na poziomie przedszkola lub szkoły (placówki). Zgodnie z tą procedurą, zespół dokonuje *rozpoznania indywidualnych potrzeb edukacyjnych*, co stanowi element różnicujący od wcześniejszego postępowania (ścieżki I), ale tak jak we wcześniejszej procedurze – polegającego na określeniu mocnych i słabych stron dziecka.

¹² B. Trochimiał, *Model pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w przedszkolu, szkole podstawowej, gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej*, [w:] *Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Materiały szkoleniowe, cz. II, MEN, Warszawa 2010, s. 18.

Schemat 6. Etapy pracy z dzieckiem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi posiadającym inne orzeczenie, opinię lub rozpoznanie zostało dokonane na poziomie placówki

Źródło: opracowanie własne na podstawie rozporządzeń MEN z dnia 17 listopada 2010 r.

Kolejnym etapem, tak jak we wcześniejszym postępowaniu, jest określenie specjalnych potrzeb edukacyjnych w oparciu o zdiagnozowane możliwości psychofizyczne dziecka oraz występujące u niego trudności edukacyjne. Na tej podstawie zespół zakłada Kartę Indywidualnych Potrzeb Edukacyjnych (stanowiącą kolejny element różnicujący te dwie procedury), która powinna zawierać¹³:

1. imię (imiona) i nazwisko ucznia;
2. nazwę przedszkola lub szkoły oraz oznaczenie grupy lub klasy, do której uczeń uczęszcza;
3. informację dotyczącą orzeczenia lub opinii albo stwierdzonej potrzeby objęcia ucznia pomocą psychologiczno-pedagogiczną, wynikającą z przeprowadzonych przez nauczycieli i specjalistów działań pedagogicznych;
4. zakres, w którym uczeń wymaga pomocy psychologiczno-pedagogicznej;
5. zalecane przez zespół formy, sposoby i okresy udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej;
6. ustalone przez dyrektora formy, sposoby i okresy udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz wymiar godzin, w którym poszczególne formy będą realizowane;

¹³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie udzielania i organizacji pomocy psychologicznej...

7. ocenę efektywności pomocy psychologiczno-pedagogicznej udzielanej uczniowi;

8. terminy spotkań zespołu;

9. podpisy osób biorących udział w poszczególnych spotkaniach zespołu.

Na podstawie zaplanowanych i zapisanych w Karcie działań, zespół opracowuje Plan Działań Wspierających (PDW), który powinien zawierać i charakteryzować następujące elementy¹⁴:

1. cele dotyczące zakresu wymaganej pomocy psychologiczno-pedagogicznej;

2. działania realizowane w ramach poszczególnych form i sposobów udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej;

3. metody pracy z uczniem;

4. zakres dostosowania wymagań edukacyjnych;

5. działania wspierające rodziców dziecka;

6. zakres współdziałania z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, w tym poradniami specjalistycznymi, placówkami oraz instytucjami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży.

PDW może być opracowany dla jednego ucznia lub grupy uczniów o podobnym indywidualnym rozpoznaniu. Następnie ustalenia zawarte w Karcie i w PDW podlegają ocenie, czy udzielona pomoc psychologiczno-pedagogiczna przyniosła oczekiwane efekty. Na tej podstawie zespół dokonuje, przynajmniej raz w roku, weryfikacji specjalnych potrzeb edukacyjnych oraz zaleceń zawartych w Karcie oraz PDW.

Proces kształcenia dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w szczególności niepełnosprawnych w szkole ogólnodostępnej, przyczynia się do podkreślenia roli *edukacji włączającej/inkluzyjnej*, gdzie *inkluzja* może być rozumiana jako¹⁵:

– synonim kształcenia integracyjnego;

– niesegregacyjne kształcenie osób niepełnosprawnych;

– system szkół powszechnych dostosowanych do zróżnicowania uczniów;

– pełne włączanie – całkowita likwidacja kształcenia segregacyjnego.

Typ inkluzyjny (włączający) to jeden z typów kształcenia niepełnosprawnych, kierujący się zasadą maksymalnej redukcji zakresu pomocy specjalnej – sięga się po nią w ostateczności. W procesie edukacji wykorzystuje się wybrane rozwiązania specjalne, korzysta się z pomocy i doświadczenia specjalistów, w tym pedagogów specjalnych, oraz dokonuje się modyfikacji programów szkolnych¹⁶.

Hulek podkreśla, że „integracyjny system kształcenia i wychowania polega na maksymalnym włączaniu dzieci i młodzieży z odchyleniami od normy do zwy-

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ G. Szumski, *Integracyjne kształcenie niepełnosprawnych*, Wydawnictwo APS, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 23–24.

¹⁶ B. Dubińska, *Sytuacja ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim w warunkach szkoły ogólnodostępnej – koncepcje i podstawy prawne*, [w:] *Pedagogika specjalna. Różne poszukiwania – wspólna misja*, praca zbiorowa, Wydawnictwo APS, Warszawa 2009, s. 449–450.

kłych szkół i innych placówek oświatowych, umożliwiając im [...] wzrastanie w gronie zdrowych rówieśników”¹⁷. Edukacja inkluzyjna (włączająca) dąży do równości oraz prawa wszystkich dzieci do rozwoju i kontaktów rówieśniczych. Wszystkie dzieci mają mieć możliwość uczenia się razem, a przede wszystkim te, ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, mają być włączane do „normalnego” życia oraz nawiązywania kontaktów i współdziałania w grupie społecznej, najpierw przedszkolnej, później szkolnej.

Konkluzja

Przedstawione powyżej działania oraz uregulowania prawne mają na celu szerokie wsparcie ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi z uwzględnieniem aspektu dydaktyczno-wychowawczego oraz terapeutycznego. To czas wdrożenia w przedszkolach i szkołach (również innych placówkach oświatowych) modelu upowszechniającego ideę edukacji włączającej oraz wspierania dzieci z zaburzeniami i deficytami rozwojowymi tak, aby mogły najpełniej i autentycznie uczestniczyć w zabawie, edukacji – aktywności typowej dla wieku, najpierw w grupie przedszkolnej lub klasowej, a następnie społeczności przedszkolnej i szkolnej.

Jednak aby omówione działania mogły zostać zrealizowane, potrzebna jest przychylność wszystkich stron, od których zależy ich powodzenie, ponieważ najważniejsze w tych zamierzeniach jest dziecko – któremu powinniśmy zagwarantować warunki pełnego rozwoju na miarę jego indywidualnych możliwości i potrzeb oraz umożliwić uczestnictwo w otaczającej rzeczywistości.

Pamiętajmy także o tym, że tylko tak tworzona i kształtowana społeczność pozwoli uczyć emocjonalnej wrażliwości oraz odpowiedzialności za drugiego, okazywania innym życzliwości i wsparcia. Stanie się szansą tworzenie empatycznego i odpowiedzialnego społeczeństwa, w którym wszyscy będą mogli żyć i realizować się na równych prawach z poszanowaniem indywidualności i autonomii.

Bibliografia

Bonisch B., Klaro-Celej L., Marszycka-Sucecka J., Rola B., Sobocińska M., *ABC konstruowania indywidualnych programów edukacyjnych*, MSCDN, Płock 2007.

Dubińska B., *Sytuacja ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim w warunkach szkoły ogólnodostępnej – koncepcje i podstawy prawne*, [w:] *Pedagogika specjalna. Różne poszukiwania – wspólna misja*, praca zbiorowa, Wydawnictwo APS, Warszawa 2009.

Głodkowska J., *Model kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – różnice nie mogą dzielić*, [w:] *Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, cz. I, MEN, Warszawa 2010.

¹⁷ A. Hulek, *Pedagogika rewalidacyjna*, PWN, Warszawa 1977, s. 492.

Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze dla dzieci, które rozpoczynają naukę szkolną*, Wydawnictwo Edukacja Polska, Warszawa 2009.

Hulek A., *Pedagogika rewalidacyjna*, PWN, Warszawa 1977.

Hulek A., *Świat ludziom niepełnosprawnym*, Wydawnictwo PTWzK, Warszawa 1992.

Maciarz A., *Uczniowie niepełnosprawni w szkole masowej*, WSiP, Warszawa 1992.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz ośrodkach.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie udzielania i organizacji pomocy psychologicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych.

Siporski P., *Problemy integracji uczniów z zaburzeniami zachowania i zaburzeniami emocjonalnymi*, [w:] *Spoleczne i edukacyjne uwarunkowania rozwoju oraz funkcjonowania dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością*, Z. Gajdzica (red.), Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków 2009

Smitth D.D., *Pedagogika specjalna*, t. 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

Żumski G., *Integracyjne kształcenie niepełnosprawnych*, Wydawnictwo APS, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.

Trochimiak B., *Model pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w przedszkolu, szkole podstawowej, gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej*, [w:] *Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Materiały szkoleniowe, cz. II, MEN, Warszawa 2010.

Warnock M., *Special Educational Needs. Report of the Committee of Enquiry into the Education of Handicapped Children and Young People*, Her Majesty's Stationery Office, London 1978.